

МЕЖДИНЕН ДОКЛАД ЗА ГРАЖДАНСКИТЕ ПРОТЕСТИ

МЕЖДИНЕН ДОКЛАД С ПРОГНОЗА И
ПРЕДЛОЖЕНИЕ ЗА ВЪЗДЕЙСТВИЕ

НОЕМВРИ'2013

Този доклад разглежда гражданските протести като фактор за несигурност в страната; не ги оценява положително или отрицателно; анализира ги като риск за/ и реакция на управлението. При изготвянето му, безпристрастно и с респект към фактите, са взети всички мерки за осигуряване на обективна и точна информация, а данните, анализите и мненията са базирани на посочените източници по начина и обхвата, изложен в доклада.

Авторите не носят отговорност за информация и материали, изхождащи от други източници и не носят пряка или косвена отговорност за неточно, непълно и превратно използване на информацията, представена в доклада. Без тяхното изрично писмено съгласие съдържанието на доклада не може да бъде променяно, преработвано, приспособявано, допълвано или от него да се изработват производни материали; не може да се цитира освен за изследователски и учебни цели – докладът не е част от публичния, а от академичния дебат. За нанесените вреди се носи съответна имуществена отговорност.

ЧАСТ I – РЕЗЮМЕ

Българското общество генерира висок протестен потенциал. Различните групи протестиращи не успяват да постигнат съгласие за общи цели и мотиви. Въпреки протестите, относителното увеличаване на протестиращите групи, и на готовите да протестират, те не обединяват усилията си и не увеличат влиянието си.

Макар протестите да консолидират управляващите с основното си искане за оставка на правителството и предсрочни избори, последните социологически сондажи показват, че те, и в частност студентските протести, отключват спираловиден срив в доверието към всички институции и засилват политическата несигурност.

Управляващите очакват относителна изолация на гражданския протест и постепенното му затихване в зимните месеци; очакват „бюджетните социални стъпки“ да намалят протестната енергия като демотивират отделните групи с конкретни искания към закона за бюджета.

Развитие на ситуацията в тази посока може да увеличи критичността към управлението и до нарастване на социалните конфликти през следващите месеци.

Има вероятност за поява на нови форми на протест, за допълнителна фрагментация на протестите и изостряне на политическото противопоставяне.

*„Това не е протест. Това е процес.“
Плакат от протестите през февруари 2013 година
25 ноември 2013 година*

ОПРЕДЕЛЕНИЯ

Гражданските протести винаги са симптом на криза на доверието; дават израз на нетърпимост и съпротива най-често срещу управленски решения или институции като цяло. Протестите показват дефицит на представителност на институциите и са свидетелство за загуба на управляемост на обществените отношения, без да са криза на самото управление и още по-малко проявление на политическа криза. Те задълбочават усещането за „нежелана несигурност“¹ като увеличават недоверието в институциите.

Те са нормални обществени процеси, които в своята съвкупност и при определени обстоятелства стават източник на риск за политическата констелация. Сами по себе си не представляват непосредствен риск за правителството и управляващото мнозинство, такъв риск е разпадът на самото управляващо мнозинство в парламента. Но, имат силата на фактор, способен да предизвика политическа криза. Това се е случвало три пъти в България през зимите на 1990, 1996/97 и 2013 г. Въздействието им може да доведе до загуба на управляемост, поради отсъствие на политическа воля, неизпълнение на законите, ерозия на дисциплината и парализа на институциите; могат да проявят и засилят нежелани съотношения в политическата констелация като подкрепата на ПП Атака за управляващите. С тези си влияния протестите дестабилизируют и пораждат несигурност за управлението.

В качеството си на гражданска реакция, чрез влиянието, което оказват върху обществената среда, върху целите на управлението и върху неговите последици, протестите са фактор на вторични рискове в различни направления. Протестите могат да генерират опасност от активиране на антидемократични, авторитарни механизми за взимане на управленски решения.

ПРОТЕСТЕН ПОТЕНЦИАЛ

Протестният потенциал в българското общество нараства в условията на общо и трайно недоверие към институциите, на задълбочаване на несигурността и скъсяване на хоризонта на предвидимост за хората и фирмите. Потенциалът за протестни действия се определя и от наличието на латентни (скрити, неизявени) конфликти, от съотношението оптимизъм/песимизъм по отношение на социалните перспективи и от наличието на активно протестиращи граждани. Протестиращите, като правило, изразяват много по-силни обществени настроения, отколкото може да се прецени по броя им.

Социологическите сондажи, проведени през последните дни на месец октомври и първите седмици на месец ноември 2013 г., показват високи равнища на подкрепа към новата форма на протести, насочени срещу кабинета „Орешарски“. Студентските действия печелят одобрението на повече от половината от пълнолетните български граждани – между 50 и 60%, според различните агенции. В същото време данните не подкрепят налаганата от управляващите партии теза, че според мнозинството от българските граждани те са инспирирани от корисни и партийни подбуди – 64% от българите вярват, че студентските протести са „спонтанни, водени от чувство за справедливост“, а 29% - че са „платени и обслужват партийни интереси“ (Алфа рисърч); „исканията на студентите са справедливи“ – 49%, „исканията на студентите са несправедливи“ – 22% (Галъп интернешънъл). Специфичен детайл е че 20% от хората, които по една или друга причина не подкрепят протестните действия, като цяло са убедени в моралния характер на студентския бунт (Алфа рисърч).

В декларираните нагласи не става въпрос за готовност за пряко участие в протестите, а за пасивна подкрепа спрямо онези, които вече са решили да изразят по този начин отношението си към управляващите. Мнозинството от българските граждани подкрепят правото и основанията на гражданския протест, без да изявяват готовност да се включат в него. Това се отразява върху динамиката на гражданското участие в различните протести.

Доминиращо е разбирането за липсата на реална перспектива за предизвикване на предсрочни избори чрез досегашните средства на протест. В това отношение, опонентите на протестиращите имат по-високи очаквания за разрастване на протестите, отколкото онези, които ги подкрепят.² Безпрецедентният по своята продължителност граждански протест предизвиква съпътстващи ефекти, без да се доближава до постигане на основната си прокламирана цел.

Налице е висок протестен потенциал, който не се реализира чрез обединяване на групи с различни мотиви и цели.³ Виждаме ясно изразен феномен на паралелно разгръщащи се протестни движения, които засега не намират, а и не търсят допирни точки.⁴

Протестът не се превръща в достатъчно влиятелен коректив, не само по отношение на властта, но и спрямо големи групи от българското общество, които остават разколебани в отношението си към протестиращите.

ПРОТЕСТНА ДИНАМИКА

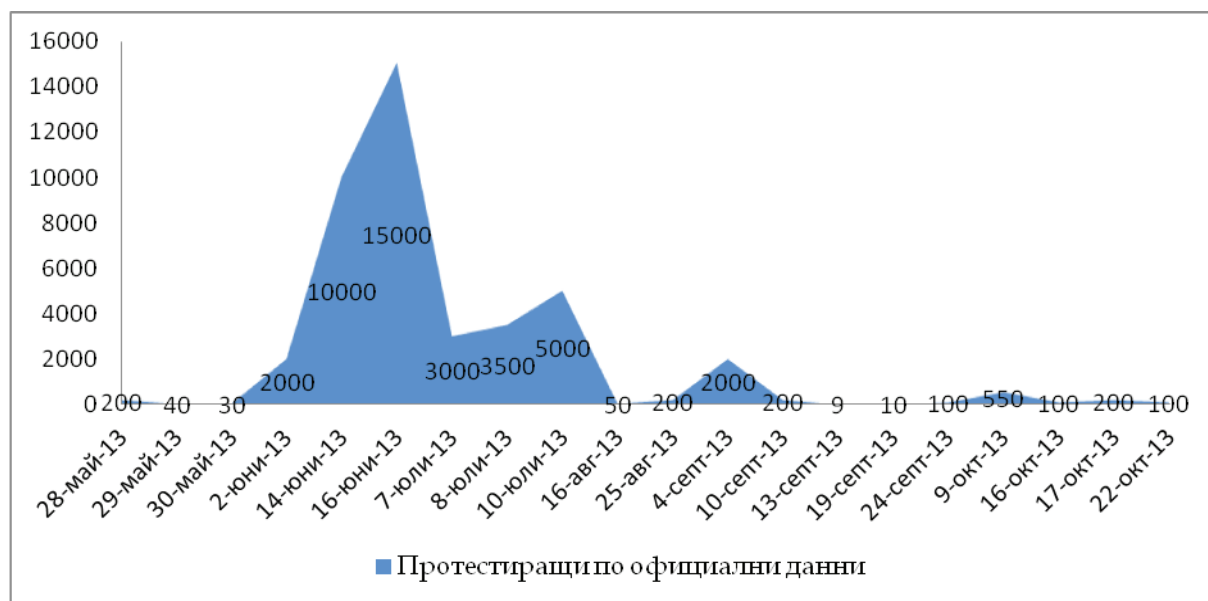
Характеристика на протестите е тяхната неорганизираност и спонтанност.⁵ В различни периоди от време, около основния граждански протест, с различна интензивност, възникваха отделни други форми.

Съпътстващите протести в повечето случаи търсеха възможност за изразяване на позиция спрямо протеста #ДАНСwithme. По-често това бяха опити за разграничаване с конкретни социални или икономически искания от неговия по-общ, политически характер. В

наблюдавания времеви диапазон, за различни периоди, във фаза на публичен протест навлязоха с исканията си лекари, животновъди, служители в предприятия, неполучавали възнагражденията си; а, през последните два месеца – местни протестни инициативи срещу решението на правителството да настани нелегални имигранти на територията на съответната община или населеното място.

Някои недемократични мерки на правителството разшириха подкрепата за протестите от личностите, формиращи общественото мнение (Георги Господинов, Стефан Цанев, Копринка Червенкова).

Протестиращи (#ДАНСwithme) по официални данни:

Уорли Парсънс (УП) е голяма австралийска компания занимаваща се с доставка на проекти Първоначалната реакция на недемократичните мерки на правителството, способства за разширяване подкрепата за протеста сред кръгове с лява идентичност, останали пасивни при първата вълна на протеста, но активно участвали в реформирането на левицата през периода 1989–99 г. Впоследствие от тези кръгове бяха осъществени първите атаки срещу организатори и говорители на протестите. (Любослава Русева срещу Калин Янакиев, Н. Михайлов срещу списъка и пр.)

С някои изключения протестите не реагираха на действията на правителството и управляващото мнозинство. Затова не се наблюдава разширяване и актуализиране на аргументацията им чрез противопоставяне срещу конкретни властови решения.

Липсата на политическо лидерство, бързото постигане на основната цел – отстраняването на Пеевски, „подсилването“ на протестите от опозицията с платени участници и последните посочени обстоятелства доведоха до тяхното разфокусиране и впоследствие затихване.

ПРОТЕСТНИ РИСКОВЕ

Факторите, които водят до нарастване на риска от протестите могат да бъдат обобщени в три основни групи:

- критично изчерпване на капацитета и на подкрепата за институциите⁶ ;
- „втвърдяване“ на властовите реакции и упражняване на масово насилие;

- радикализация на съпътстващи конфликти⁷ и реактивиране на латентни напрежения в обществото.

Със своята основна атака, целяща оставка на правителството, разпускане на Народното събрание и провеждане на предсрочни избори, протестите консолидират изпълнителната и законодателната власт. Общото противопоставяне срещу протестиращите намалява различията и сближава Коалиция за България, ДПС и Атака в парламента. От друга страна, този процес на частична и ситуационна консолидация на мнозинството крие риска от неговия разпад, но ограничава възможностите за оказване на ефективен парламентарен контрол върху действията на правителството.

В същото време, последните социологически изследвания показват, че продължаващите протести и в частност студентските действия отключват спираловиден срив в доверието към всички институции и променят трайно политическата среда в страната. Протестите стартират и задълбочават общественото отчуждение от политическите институции и властта, пораждат пропаст между обществото и неговото политическо представителство.

Превесът на недоверие към правителството достига най-високите си равнища от началото на мандата на кабинета „Орешарски“ – 49% недоверие, срещу 19% доверие (Алфа рисърч), 65% недоверие, срещу 20% доверие (Галъп интернешънъл). Парламентът остава с критичните 11% доверие и трупа нови, почти 10% недоверие (Алфа рисърч).

Тази негативна тенденция се прехвърля върху институции с доскоро положителен баланс на подкрепа – президент, главен прокурор и т.н.

Данните показват, че е налице и спад в доверието към основните политически партии, макар и в по-малка степен. Изключение е партия „Атака“, която през последният месец увеличава почти два пъти своята подкрепа – от 1,6% през октомври – до 3% през ноември (Алфа рисърч), 1,4% през октомври – до 2,4% през ноември (Галъп интернешънъл).

В тази ситуация на високи нива на обществена тревожност и рекорден срив в доверието към традиционните институции нараства рискът от възникване и евентуален бъдещ успех на пара-политически формации с антисистемен характер, които да запълнят вакуума между политическия елит и гражданското общество, каквито заявки вече се правят от много страни.

ФАКТОРИ, ОГРАНИЧАВАЩИ ПРОТЕСТИТЕ

Основните фактори са спонтанният бойкот на всяко политическо лидерство и съзнателният избор за оставане в рамките на гражданското действие. Това създава нетрайна смес от гражданско действие с политическо искания. Отказът от политическо действие е и отказ от политически подходи, цели и средства за постигането им; най-важното сред тях е единството.

Различните групи протестиращи не успяват да постигнат съгласие помежду си. Така, въпреки нарастването на протестния потенциал и относителното увеличаване на броя на групите, които вече протестират или са готови да излязат на протест, те не могат да обединят усилията си и да увеличат влиянието, с което могат да разполагат.⁸

На своето собствено ниво основната протестна енергия не е породена от искания, а от политически грешки и провали и носи в себе си морална нетърпимост.

Развитието на студентския протест в известен смисъл приглуши публичния отзвук от започналия през месец юни протест, фокусирайки вниманието върху студентите. Студентският протест не последва логиката на #Danswithme. За разлика от големия протест, който продължи тематично да се развива, коментирайки и аргументирайки се чрез актуалните събития,

студентите останаха в рамките на първоначалните си позиции. В този смисъл, вместо „спирала на протеста“, студентската окупация и протестните действия на студентите се фокусираха върху заявените си искания, без да се стремят към разширяване на социалната подкрепа. Този процес доведе до специфично открояване на генерационния характер на протеста. Аргументите и критиката на младите протестиращи, относително затворени в собствената си логика, не позволи изграждане на обща платформа, формиране на разбиране за „обща кауза“, която би могла да преодолее генерационните, професионални и социални дистанции между различните групи протестиращи.

УПРАВЛЕНИЕТО НА ПРОТЕСТНИЯ РИСК

В контекста на подготовката и приемането на закона за бюджета за 2014 г., правителството се опитва да управлява рисковете, свързани с протестите, възприемайки обективно техния рисков потенциал⁹ – от една страна като се стреми да ограничи броя на групите, които навлизат в открита протестна фаза; от друга – офанзивно, насърчавайки формите на манифестиране на подкрепа за правителството, медийно манипулативно митологизирани като „контра-протести“; и едновременно с това – следвайки модел на поведение, който предполага известни отстъпки като средство за успокояване на напрежението¹⁰.

Основните отстъпки се направиха от политиката на „бюджетни социални стъпки“, които се стремят да демотивират тези групи протестиращи, които имат икономически и социални искания.

Управляващото мнозинство и правителството се ориентираха към стратегия от типа „сицилианска защита“. Правителството адресира отговорността за стабилността си на мнозинството в парламента, а то на свой ред, прехвърли ангажиментите за преодоляване на протестите на правителството. Това взаимно прехвърляне и концентриране върху собствените въздействия върху риска е легитимна, но крехка конструкция – при „пробив“, тази защита може да бъде компрометирана много бързо и да предизвика политическа криза. Уязвимостта ѝ личи от последствията. *Правителството се отказа от нужните структурни реформи, от икономически, монетарни и бюджетни цели, от средносрочни цели, за да отложи заплахата от протестна нетърпимост и масово насилие.*

Тактиката „контра-протест“. Определяните така публични акции на привърженици на управляващите, са всъщност традиционни проправителствени манифестации. Те не са граждански, а изцяло политически феномен. Неговото предназначение е да създаде мит за симетричност, с който да омаловажи гражданските протести. Разликата спрямо обичайната практика на проправителствените манифестации е, че „груповите инсталации“ наподобяват форми на протестно действие (те са също за оставка – на президента) и дори на гражданско неподчинение¹¹, но в подкрепа на управляващите. За това се използва и опитът от февруарските протести, като част от техните организатори и активисти изпълняват камуфлажната роля.

Митингите на управляващите освен, че възстановяват част от спадащото им самочувствие, имат основна цел да променят в полза на управляващите нагласите на „мълчаливото мнозинство“. Социологическите сондажи показват, че обществената подкрепа за протестите и за проправителствените манифестации не са симетрични.¹²

ПРОГНОЗА ЗА ПРОТЕСТНИЯ РИСК

Висока е вероятността за преминаване към други форми на протест; за продължаваща фрагментация на протестите и за известно изостряне на политическото противопоставяне.

Сега възможността за използването на по-радикални средства за протест е между ниска и

средна. Формулата на протестите изглежда така:

- относително намаляване на броя на регулярно протестиращите;
- потенциално нарастване на радикалните жестове и форми на протест;
- увеличаване на броя на групите с критична позиция спрямо управлението;
- задълбочаване на усещането за несигурност в обществото.

С окончателното приемане на бюджета за 2014 г., правителството очаква относително намаляване на риска от генериране на съпътстващите протести, които през последните месеци придаваха допълнително значение на основния граждански протест. Очакването за намаляване на общото равнище на протестния потенциал за сметка на оттеглянето на отделните групи, които настояват за конкретни промени в закона за бюджета, дава основание на управляващите да се надяват на относителна изолация на гражданския протест и постепенното му затихване. Подобно развитие на ситуацията, дори и при относително ограничаване на активността на протестните действия ще доведе по-скоро до увеличаване на критичността към управлението, а оттам и до нарастване на обхвата на латентните социални конфликти през следващите месеци.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Независимо от промените в динамиката на протеста, той бележи съществена трансформация в политическия процес. Тези промени ще придобият своя политически образ на изборите за Европейски парламент.

През следващите месеци протестите правят много трудно и нежелано от опозицията постигането на общо съгласие по въпроси с национално значение. Най-силният политически инструмент за решаване на проблеми и развитие ще остане блокиран.

Опитите на управляващите да създават с ерзац изпълнения „паралелна реалност“ на протеста ще задълбочават равнището на противопоставяне и фрагментация в българското общество.

Репертоарът на гражданските протести ще остане засега ограничен до няколко форми на противопоставяне. Освен към театрализация, протестът все по-често ще се насочва към други форми на рязко разграничение и противопоставяне в месеците на зимното недоволство.

ХРОНОЛОГИЯ НА ПРОТЕСТИТЕ

2013 май 28	Ден първи, 19:00 Орлов мост, 200 души ^[1] , организатор Коалицията от неправителствени организации и граждански групи „За да остане природа в България“ ^[2] , срещу гласуването на кабинета Орешарски
29	9:00, Парламента, 40 души, Гражданска Лига на България, Зелените, РЗС ^[3]
юни 2	12:00, Национален протест , пред централите на БСП, ДПС и АТАКА - 2000 души, Пловдив – 300, стотици в други градове ^[5] и българи в Испания ^[6] организатор: Социална мрежа Фейсбук (СМФ)
3-13	Национални граждански протести против кабинета
14	18:00, 10 000 души ^[9] , пред МС, срещу избора на Делян Пеевски за <u>шеф на ДАНС</u> ; Малки протести има също и в Пловдив, Бургас, Варна, Русе и други градове в страната. Президент Плевнелиев Извънредна пресконференция, изчерпал „кредита си на доверие към кабинета на Орешарски“ ^[7]
16	18:30, пред МС, 15 000 души, СМФ: за оставка на кабинета Орешарски, свикване на Велико народно събрание

17	18:30, пред МС, ексцесии пред централата на партия „Атака“, лозунг #ignorevolen (<i>игнорирай Волен(Сидеров)</i>)
23	350 000 души <u>неавтентичен източник</u> , МВР не съобщава данни
юли 7	Протестираат 3000 според МВР
8	Блокират бул. „Цариградско шосе“ ^[10] – показват, че бройката им е > от 3500 души (МВР).
10	5000 души според МВР
23 – 24	до 3:30 на 24.07., Обсада на НС; обсъждане на актуализация на бюджета - депутати от ГЕРБ, БСП и ДПС и представители на синдикатите; Около 22:00 – сблъсъци с полицията при опит на депутати да напуснат парламента.
август 3	„Орешарски марш“ → поради ваканцията на парламента част от протестиращите тръгват на Протестен поход пеша към Черноморието.
септември 4	Целият ден, 2000 души (Агенция „Фокус“), НС, „Голямото посрещане“; кратки блокирания на ключови кръстовища в София през целия ден
9	няколкостотин души освиркват премиера при честването на Съединението в <u>Пловдив</u> .
10	20:00, МС, 200 души – МВР
19	10:00, НС, 10 души
24	20:00, НС, 100 души – Агенция „Фокус“
октомври 8	Софийската градска художествена галерия, 100 души, протестиращи блокират кортежа на Пламен Орешарски, след решението на КС – Делян Пеевски остава депутат.
9	19:00, МС → НС, 500 – 600 души (МВР)
10	19:00, МС → НС, 500 (МВР)
16	20.00, МС, 100 души (МВР)
18	Студентски протест: по време на заседание на НС, 3 студенти от СУ разпъват на балкона за посетители в парламента два транспаранта с надпис: „Студентите питат: Не ви ли е срам?“
22	19:00, МС → НС, 100 души (МВР).
23	Студентски протест: СУ, студенти окупираат 272 аудитория по време на лекция на председателя на КС проф. Димитър Токушев; студентите от НБУ подкрепят колегите си.
23	М/у НС и СУ, Митинг на Реформаторския блок – срещу решението за удължаване на мораториума върху продажбата на земеделска земя на <u>чужденци</u> . (Митингът се състои всеки четвъртък, с различна тема. (в подкрепа на студентите, против ксенофобията и др.))
25	Студентски протест: начало на денонощната окупация на СУ
27	12:00, опит за нахлуване в СУ на лица, водени от депутата от БСП Борис Цветков. Мотив – зад окупиралите СУ студенти стоят партиите извън парламента.
28	Студентите от НАТФИЗ се включват с частична окупация и кратки блокади на ул.

Митът „Контрапротест“ започва на 26.06.13 г. като акция в подкрепа на кабинета „Орешарски“ от привърженици на БСП; от 05.07.13 г. се прибавя искане за оставка на президента Плевнелиев. Организира подписка в национален мащаб по двете теми. Провежда се пред НДК и пред сградата на Президентството.

¹ Тук се има предвид „... рационална оценка или усещане за наличие на рискове“, Семантично поле на Стандарта, ISO 31000/2009

² „... Интересни тук са изключенията от общата тенденция - сред неподкрепящите протестите прогнозите за разрастването им са по-високи (38%), отколкото са скептичните нагласи сред привържениците им (25%). Накратко, това означава, че доскоро твърдата убеденост на противниците на протестите, че промяна на статуквото няма да се случи, започва

да се пропуква. И това става с по-бързи темпове, отколкото се изхажва енергията на протестиращите". (Изследване на агенция Alpha Research, http://alpharesearch.bg/bg/socialni_izsledvania/socialni_publicacii/60_percent-ot-balgarite-podkrepyat-studentskite-protesti.806.html)

³ Изследване на ББСС Галъп Интернешънъл, публикувано на сайта на вестник „Дневник“, http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2013/10/21/2165271_galup_interneshunul_protestniiat_potencial_ostava/

⁴ Изключително показателни в това отношение бяха протестните действия на 20 ноември 2013 година, когато независимо от наличието на поне три относително обединени групи от протестиращи, те не потърсиха възможност за изграждането на обща платформа или изявяването на обща позиция.

⁵ Разминаването между официалните данни и данните на протестиращите е системен резултат от факта, че обикновено числеността на протестите нараства в хода на протеста неочаквано, но много бързо. Официалните данни отчитат числеността статично, на мястото, където протестът е бил обявен.

⁶ (от тактически и/или стратегически характер) – повече от 160 дни протести; видимо разширяване на обхвата на групите, които преминават във фаза на открит протест, след като продължително време са поддържали критична, но пасивна позиция спрямо управлението)

⁷ (включително трудови и други публични спорове, които са с определена давност – случили са се преди време, но сега, в контекста на протестите изглежда, че биха могли да получат свое решение)

⁸ Независимо от призива, отправен от Ранобудните студенти за обща гражданска подкрепа при окупирането на пространството пред Народното събрание, броят на протестиращите на следващия ден не надхвърляше 300 – 400 души. По същия начин, независимо от призива към всички студенти и преподаватели да подкрепят протестните действия на 20 ноември, това не доведе до съществено нарастване на броя на протестиращите.

⁹ В свое изказване след консултативния съвет по национална сигурност към Президента на Републиката, г-н Цветлин Йовчев, вицепремиер и министър на вътрешните работи, посочи: „.... Протестите сами по себе си не са риск за националната сигурност, но анализът показва, че те са генератор на заплахи и рискове и трябва да управляваме този риск“. http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2013/11/20/2186740_cvetlin_iovchev_protестите_ne_sa_risk_no_generirat/?ref=rss

¹⁰ Този модел на управление на рисковете, свързани с граждански протести бе многократно използван по време на правителството Борисов. Още с декларирането на повишена готовност за протест, правителството реагираше чрез отстъпки или преговори. Тази практика ограничи обхвата на гражданските протести през изминалия период от време, но формира трайната представа за непоследователност и липса на решителност в правителствените действия.

¹¹ Тук се имат предвид форми на гражданско неподчинение като окупиране на публични пространства, но не и други форми като например, отказ за изпълнение на полицейски разпореждания, бойкот или саботаж.

¹² Показателни за липсата на симетричност в обществените представи по отношение на протеста и т.нар. контра-протест са и данните от изследването на ББСС Галъп Интернешънъл, според които: „....Протестите срещу управляващите се подкрепят от 41 на сто и не се одобряват от 46 процента от анкетираните. Контрапротестите събират 27 % одобрение, на обратното становище са 56 на сто“. http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2013/10/21/2165271_galup_interneshunul_protestniiat_potencial_ostava/